

JEZIORO
ŚNIARDWY
I OKOLICE

1:50.000

GŁÓWNY URZĄD POMIARÓW KRAJU
WARSZAWA 1948

OBJAŚNIENIE FORM TERENU

Mapa okolic jeziora Śniardwy przedstawia rzeźbę terenu w sposób odmienny, niż to dotychczas było przyjęte na mapach turystycznych lub wojskowych. Rysunek poziomicowy, a nawet zastosowanie barwnych warstw hipsometrycznych, które pozwalają uzyskać piękną plastykę w terenach górzystych, dla nizinnego otoczenia jeziora Śniardwy nie dałyby właściwego efektu. Typ rzeźby na pojezierzu nie nadaje się również do zastosowania metody cieniowania. A jednak rzeźba terenu jest tak ważnym elementem, że nie można z niego zrezygnować przy charakterystyce krajobrazu. Zastosowana na mapie Śniardw metoda nawiązuje do tej plastyki, jaką dają barwy hipsometryczne, ale opiera się o geograficzną znajomość terenu i klasyfikację form powierzchni według ich pochodzenia. W ten sposób mapa daje nam informacje nie tylko o względnych różnicach wysokości, ale również o rodzaju gruntu i o powstaniu całego krajobrazu, co dla miłośnika przyrody nie jest rzeczą obojętną. Jeśli chodzi o wysokości bezwzględne, informuje o nich dosyć gęsta sieć punktów wysokościowych. Dodatkowym elementem, wzbogacającym treść mapy, są głębokości jezior, przedstawione metodą warstwobarwną w odstępach warstw głębokościowych zasadniczo co 10 m oraz dodatkowo 5 m.

Co widzimy na mapie na pierwszy rzut oka? Kolor zielony przedstawia tereny płaskie, najniższe położone, często torfiste lub podmokłe. Leżą one w otoczeniu jezior w poziomie około 115 – 120 m n. p. m., miejscami nieco wyżej, ale zawsze świadczą o wyższym niegdyś niż obecnie poziomie wód, których powierzchnia ulega stałemu kurczeniu się, zarówno drogą naturalną przez zarastanie i zasypywanie zbiorników, jak i w sposób sztuczny przez przekopywanie rowów i kanałów odwadniających. Na tle koloru ciemnozielonego występują miejscami zaznaczone barwą jaśniejszą wzniesienia piaszczyste, które również były pokryte wodą, ale w okresie wcześniejszym. W objaśnieniu znaków noszą one nazwę „dawnego dna prajezior” i sięgają do wysokości bezwzględnej ok. 125 m czyli do 9 m ponad lustro wodne Śniardw.

Barwa piaskowa i brązowa znaczy obszary wzniesione ponad największym zasięgiem dawnych jezior. Prawie cała południowa część terenu objętego mapą ma przewagę barwy piaskowej, przedstawiającej płaskie na ogół równiny piaszczyste, podczas gdy kolor brązowy oznacza równiny gliniaste, a ciemniejszy jego odcień – pagórkowate wzniesienia, sterczące ponad poziomem równin, a zbudowane głównie z materiału żwirowego lub kamienistego.

Ostatnim wreszcie elementem mapy są strome brzegi, które ograniczają stopniem dna dawnych jezior od położonych wyżej równin.

Równiny piaszczyste i gliniaste oraz pagórki zawdzięczają swoje powstanie epoce lodowcowej, kiedy potężna czapa lodowa, która powstała w Skandynawii przed mniej więcej 700.000 lat i kilkakrotnie wkraczała na ziemie polskie, pokrywając je aż po Karpaty, znaczyła swój ostatni atak na nasz kraj przed kilkudziesięciu tysiącami lat dłuższym okresem postoju na linii pojezierzy bałtyckich, dając początek ich przedziwnemu krajobrazowi. Główna linia postoju lodowca przebiegała wówczas po północnej stronie Śniardw, zaznaczając się usypanymi na brzegu lodu żwirowymi pagórkami, dochodzącymi do 178 m wysokości bezwzględnej i 62 m wysokości względnej (w stosunku do poziomu Śniardw). Tego typu wzgórz, usypane przed czołem lodowca, noszą nazwę *moren czołowych*. Na północ do tych moren powstały t. zw. *zagłębienia końcowe*, które po stopieniu się lodu zostały wypełnione wodami jezior. Są to zagłębienia Jeziora Łukniańskiego i Bagien Nietlickich, stosunkowo niedawno osuszonych i zamienionych w łąki. Otaczają je gliniaste równiny, które wytworzyły się z pozostawionego przez lodowca materiału nie na brzegu, ale na spodzie. Jest to t. zw. *morena denna*.

Wody odpływające z przed lodowca niosły wielkie ilości piasku, który został usypany na przestrzeni wielu dziesiątków kilometrów, dając początek piaszczystym równinom, nazywanym z islandzka *sanddrami*. Nieurodzajne piaski nie nadają się pod uprawę roli, dlatego porastają je lasy, noszące nazwę Puszczy Piskiej (na terenie dawnych Prus Książęcych) oraz Puszczy Kurpiowskiej na Mazowszu.

Z pośród zasypywania piaszczystego odsłaniają się tu i owdzie moreny z dawniejszych linii postoju lodowca. Początek sandru leży zwykle dosyć wysoko, np. na terenie poligonu artyleryjskiego pod Orzyszem górna powierzchnia tej płasko nachylonej równiny wypada na wysokości ok. 140 m., ale ku południowi obniża się ona w kierunku odpływu wody i wchodzi w doliny rzeczne w formie wyraźnego *tarasu*, tworzącego szeroki, piaszczysty stopień, np. w dolinie Pisy pod wsią Babrosty (przy szosie Pisz-Etk), gdzie ponad nisko położonymi łąkami obserwujemy parometryowy stopień piaszczystego tarasu sandrowego.

Sama misa jeziora Śniardwy jest rozległym, ale dosyć płytkim zagłębieniem (max. głębokości 25 m), zamkniętym od południa brzegiem powierzchni sandrowej, a od północy łańcuchem moren. Swoim pochodzeniem różni się ona zasadniczo od długich, wąskich i głębokich jezior, które niby doliny rzeczne ciągną się z północy na południe jako ślady odpływu wody w kanałach podlodowcowych. Są to t. zw. *jeziora rynnowe*, których piękny przykład przedstawia ciąg Tałty-Mikołajki-Beldan, a dalej jeszcze Jezioro Nidzkie. Jeszcze inny typ przedstawiają nieduże, okrągławe, kotłowe zagłębienia, jakie znajdujemy na wschód od Śniardw w postaci jeziora Białotańskiego i Kociołka.

Zespół trzech rynien stanowi jezioro Roś koło Pisz, odznaczające się oryginalnym kształtem.

Krajobrazowo najpiękniejsze są brzegi jezior Nidzkiego i Beldanńskiego, otoczonych Puszcza Piską, oraz jezioro Ublik, a najlepszymi punktami widokowymi wzgórze z cmentarzem we wsi Nowe Guty, skąd można ogarnąć okiem ogrom Śniardw, oraz wzgórze morenowe 168 m nad jeziorem Ublik (przy szosie z Orzysza do Giżycka) z rozległym widokiem na okoliczne moreny i jeziora. Głównym punktem wyjściowym do wycieczek wodnych jest malowniczo położone miasteczko Mikołajki.